פרק רביעי - אחד דיני ממונות

משנה

המשנה מבארת במה שוים דיני ממונות ודיני נפשות זה לזה, ובמה הם חלוקים: אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת שוים זה לזה בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה, שחייבים בית דין לדרוש ולחקור את העדים, כדי לברר שאינם משקרים, שנאמר בדיני נפשות (דברים יג טו) 'וְדָרַשְׁתְּ וְחָקַרְתְּ וְשָׁאַלְתְּ הֵיטֵב', ודיני ממונות נלמדים מדיני נפשות, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כד כב), 'מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם'.

מַה הם החילוקים שבֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת: דִּינֵי מָמוֹנוֹת דנים בְּבֵית דין של שְׁלֹשָׁה דיינים, וְדִינֵי נְפָשׁוֹת בְּבֵית דין של עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה דיינים, והוא סנהדרין קטנה. בִּדִינֵי מָמוֹנוֹת פּוֹתְחִין הדיינים את המשא ומתן של הדין, בֵּין בדברים שהם לִזְכוּת הנתבע, וּבֵין בדברים שהם לְחוֹבָה לו, וּבִדִינֵי נְפָשׁוֹת פּוֹתְחִין בדברים לִזְכוּת הנידון, וְאֵין פּוֹתְחִין בדברים שהם לְחוֹבָה לו.

בִּדִינֵי מָמוֹנוֹת, אם חלק מהדיינים מחייבים וחלקם מזכים, מַטִּין עַל פִּי אֶחָד – מכריעים את הדין על פי הרוב, אף אם ההפרש בין מנין המזכים למנין המחייבים הוא אחד בלבד, כגון ששנים אומרים כך ואחד אומר להיפך, בֵּין אם ההכרעה היא לִזְכוּת הנתבע וּבֵין אם היא לְחוֹבָה לו. וּבִדִינֵי נְפָשׁוֹת, מַטִּין עַל פִּי אֶחָד רק לִזְכוּת, כגון ששנים עשר מזכים ואחד עשר מחייבים, וְעַל פִּי שְׁנַיִם לְחוֹבָה – אבל אם ההכרעה היא לחובתו, אין מטים את הדין אלא אם כן יש רוב של שני דיינים שמחייבים.

בִּדִינֵי מָמוֹנוֹת, אם פסקו הדיינים את הדין ונודע להם שטעו, מַחֲזִירִין ומבטלים את הכרעת הדין, בֵּין אם היתה לחובת הנתבע ועכשיו מכריעים לִזְכוּת, וּבֵין אם היתה לזכות ועתה מכריעים לְחוֹבָה, אבל בִּדִינֵי נְפָשׁוֹת מַחֲזִירִין רק באופן שהפסק היה לחובת הנידון, ועכשיו מכריעים לִזְכוּת הנידון, וְאֵין מַחֲזִירִין אם הפסק היה לזכות הנידון, ועכשיו רוצים להכריע לְחוֹבָה.

בִּדִינֵי מָמוֹנוֹת, הַכֹּל [כל הישבים בבית הדין] מְלַמְּדִין זְכוּת וְחוֹבָה על הנתבע, ואפילו תלמידים הישבים לפני הדיינים ולא התמנו לדון, אבל בִּדִינֵי נְפָשׁוֹת, הַכֹּל מְלַמְּדִין זְכוּת וְאֵין הַכֹּל מְלַמְּדִין חוֹבָה, ואם אמר אחד מן התלמידים 'יש לי ללמד עליו חובה' משתיקים אותו ואין שומעים לו. בִּדִינֵי מָמוֹנוֹת, הַמְלַמֵּד חוֹבָה מְלַמֵּד זְכוּת – דיין שהתחיל להביא ראיות לחובת הנתבע, יכול לחזור בו ולזַכּוֹת אותו, וְכן להיפך הַמְלַמֵּד זְכוּת חוזר בו וּמְלַמֵּד חוֹבָה, אבל בִּדִינֵי נְפָשׁוֹת, הַמְלַמֵּד חוֹבָה מְלַמֵּד זְכוּת, אֲבָל הַמְלַמֵּד זְכוּת אֵין יָכוֹל לַחֲזוֹר בו וּלְלַמֵּד עליו חוֹבָה. בִּדִינֵי מָמוֹנוֹת, דָּנִין [מתחילים הדיינים את המשא ומתן של הדין] בַּיּוֹם, ולא בלילה, וְאם התחילו ביום גּוֹמְרִין ומכריעין את הדין אפילו בַּלַּיְלָה, אבל בִּדִינֵי נְפָשׁוֹת, דָּנִין בַּיּוֹם, וְגוֹמְרִין – וצריכים גם לגמור ולהכריע את הדין בַּיּוֹם ולא בלילה.

בִּדִינֵי מָמוֹנוֹת, גּוֹמְרִין הדיינים את הדין בְּיוֹם שהתחילו אותו, בֵּין אם מכריעים לִזְכוּת הנתבע, וּבֵין אם לְחוֹבָה לו, אבל בִּדִינֵי נְפָשׁוֹת, גּוֹמְרִין בְּיוֹם אם ההכרעה היא לִזְכוּת, ופוטרים אותו והולך לו, אבל אם ביום שהתחילו את הדין לא מצאו איך לזכותו, מלינים את דינו עד למחר, שמא בלילה ימצאו לו זכות, וּבְיוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו יכריעו את הדין לְחוֹבָה אם לא מצאו לו זכות. לְפִיכָךְ, אֵין דָּנִין דיני נפשות לֹא בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְלֹא בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב, שמא ירצו לחייבו, ויצטרכו להלין את הדין עד למחרת, ואם יגמרוהו למחרת לחובה לא יוכלו להמיתו בו ביום, שהרי מיתת בית דין אינה דוחה את השבת, אלא יצטרכו להמתין מלהמיתו עד אחר השבת או היום טוב, וזה אי אפשר, כיון שאחר שנגמר הדין לחובה אסור לענות את הדין ולהשהותו. ועל כן חובשים את הנידון בבית האסורים עד אחד בשבת, ואז מתחילים בדינו.

בִּדִינֵי מָמוֹנוֹת, וכן אם בא אדם לבית הדין לשאול על דיני הַטְמָאוֹת וְהַטָּהֳרוֹת, מַתְחִילִין לשאול מִן הַגָּדוֹל שבדיינים, ואחר שיאמר את דעתו ישאלו את הקטן ממנו, וכן הלאה. אבל בִּדִינֵי נְפָשׁוֹת, מַתְחִילִין לשאול את היושב מִן הַצַּד, דהיינו מן הקטן, משום שאם ישאלו את הגדול תחילה, שמא יחייב, ולא ירצו האחרים לחלוק על דבריו. ובדיני ממונות אין חוששים לכך.

הַכֹּל כְּשֵׁרִין לָדוּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת, ואפילו ממזר. וְאֵין הַכֹּל כְּשֵׁרִין לָדוּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת, אֶלָּא רק כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם, וְיִשְׂרְאֵלִים הַמְשֻׁיָּכִין לַכְּהוּנָּה – שהם מיוחסים וראויים להשיא את בנותיהם לכהנים.

גמרא

הגמרא דנה בדברי המשנה שגם בעדות ממון יש דרישה וחקירה. מקשה הגמרא: דִּינֵי מָמוֹנוֹת מִי בָּעֵינַן בהם דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה, וּרְמִינְהוּ – וקשה על זה ממה ששנינו בברייתא, שְׁטָר הלואה שֶׁזְּמַנּוֹ – זמן כתיבת השטר כָּתוּב בתוכו, והוא בְּאֶחָד בְּנִיסָן בשנת הַשְּׁמִיטָּה, וּבָאוּ לבית הדין עֵדִים, וְאָמְרוּ לעדים החתומים בשטר, 'הֵיאָךְ אַתֶּם מְעִידִין עַל שְׁטָר זֶה, וַהֲלֹא בְּיוֹם פְּלוֹנִי הכתוב בשטר, עָמָּנוּ הֱיִיתֶם בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי', ולא הייתם במקום שבו נכתב השטר, הדין הוא שאין העדים נעשים זוממין בעדות זו, אלא הַשְּׁטָר כָּשֵׁר, וְעֵדֵי כְּשֵׁרִין. והטעם, משום שחֲיִישִׁינַן שֶׁמָּא ההלואה היתה לפני אחד בניסן, והעדים החתומים על השטר אכן ראו את ההלואה, והטיל עליהם הלוה לכתוב שטר, אך לא כתבו את השטר בו ביום, אלא אִיחֲרוּהוּ וּכְתָבוּהוּ באחד בניסן באותו מקום שהמזימים אומרים שהיו שם עימהם, ובגוף השטר כתבו את המקום שבו היתה ההלואה, ולא את מקום כתיבת השטר, ולפיכך אין עדות העדים השניים סותרת את אמיתות השטר. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שבדיני ממונות בָּעֵינַן דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה, הֵיכִי חֲיִישִׁינַן שֶׁמָּא אִיחֲרוּהוּ וּכְתָבוּהוּ ובכך להכשיר את השטר, והרי הדרישה והחקירה נועדו כדי שיהיה אפשר להכחיש את העדים, ואיך באופן זה שהעדים כבר הוכחשו לפנינו על ידי עדים אחרים, נתרץ אנחנו את דבריהם בדרך 'שמא'.

חוזרת הגמרא ומקשה על המקשן עצמו: וְלִיטַעֲמֵיךְ – ולשיטתך שאתה מקשה מהברייתא, תִּיקְשֵׁי לָךְ מַתְנִיתִין – עדיף שתקשה מהמשנה, שהיא תקיפה יותר ומפורסמת בפי הכל. שהרי שנינו (שבועות פ"י מ"ה), שְׁטָרֵי חוֹב הַמּוּקְדָּמִין – שנכתבו לפני ההלואה, וכתבו בהם את הזמן של כתיבת השטר, פְּסוּלִים, משום שמביאים לידי תקלה, שהמלוה יוכל לגבות נכסים משועבדים שהלוה מכר כבר מהיום הכתוב בשטר, והרי ההלואה לא היתה אלא לאחר זמן, ונמצא שהוא גובה ממשועבדים שלא כדין. וכיון שכן, קונסים אותו שלא יגבה בשטר זה נכסים משועבדים כלל, ואפילו נכסים שהלוה אבן מכר אחרי ההלואה, שמא יבוא לגבות מנכסים שמכר קודם לכן. וְשטרי חוב הַמְאוּחָרִים, שבאו עדים והעידו שההלואה היתה קודם לזמן הכתוב בשטר, כְּשֵׁרִין, שאנו מתרצים את העדים החתומים על השטר, ואומרים שהם איחרו את כתיבתו מיום ההלואה עד היום הכתוב בו. ושטר זה אינו מביא לידי תקלה ללקוחות, אלא להיפך, שהרי המלוה היה רשאי לגבות נכסים שמכר הלוה מיום ההלואה, ועכשיו יגבה רק מיום כתיבת השטר, ונמצא שהוא מוחל את השיעבוד המגיע לו מיום ההלואה עד יום הכתיבה, והלקוחות מרויחים. ומקשה הגמרא: וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שבדיני ממונות בָּעֵינַן דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה, שטרי חוב הַמְאוּחָרִין אַמַּאי כְּשֵׁרִין, הרי הדרישה והחקירה נועדו כדי שיהיה אפשר להכחיש את העדים ולפסול אותם, ואילו כאן כבר באו עדים אחרים והכחישו את העדים הכתובים בשטר, וצריכים היינו לומר שהעדים החתומים על השטר שקרנים הם, ולא ראו את ההלואה, ומדוע אנו מתרצים את דבריהם.

דוחה הגמרא את הקושיא על המקשן: הָא לֹא קַשְׁיָא, לְפִי דְּאָמְרִינַן מִינַּהּ קָאָמְרִינַן – העדפנו להקשות מהברייתא דווקא משום שחיזקה את כוחו של דין זה יותר מהמשנה, וחידשה בו חידוש גדול יותר, דַּאֲפִילּוּ אם התאריך הכתוב בשטר הוא אֶחָד בְּנִיסָן בשנת הַשְּׁמִיטָּה, דְּלֹא שְׁכִיחִי אִינְשֵׁי דְּמוֹזְפֵי – שבזמן זה לא מצויים אנשים שמלוים ממון לחבריהם, משום שבסוף שנת השמיטה נשמטים כל החובות, ואינם רוצים שחובם ישמט, דְּלֵיכָּא לְמֵימַר –

המשך בעמוד יח

שעל כן רחוק יותר לחשוש שֶׁמָּא אֵיחֲרוּהוּ וּכְתָבוּהוּ, דִּלְמָא מָרַע לְשַׁטָּרֵיהּ – שהרי אין אדם רוצה להרע את שטרו, ואם התאריך הכתוב בשטר אינו יום ההלואה בדווקא, אלא ההלואה היתה קודם לכן והם איחרו את הכתיבה, לא היו כותבים את השטר בזמן כזה, שאין רגילות להלוות בו, והכל מרננים על שטר שנכתב ביום כזה ואומרים שהוא מזויף. וְאַפִּילּוּ הָכִי בֵּינַיִן דְּשָׁבְעִית רק בסוֹפָהּ היא מְשַׁמֶּטֶת, ויש מעט אנשים שמלוים גם בניסן, ועדיין יש מקום לתלות שמא איחרוהו, לפיכך מתרצים את דבריהם וּמַכְשְׁרִינַן – מכשירים את השטר. ונמצא שהברייתא אמרה חידוש גדול יותר בסברא זו, ולכן העדיף המקשן להקשות דווקא מהברייתא.

אומרת הגמרא: מִכָּל מָקוֹם – בין שנקשה מהמשנה בשביעית ובין שנקשה מהברייתא, קַשְׁיָא כנזכר על דין משנתינו.

אומרת הגמרא: הַיְמָן לשמות האמוראים שמתרצים את הקושיא להלן, הוא חרפ"ש – רבי חנינא, רבא, רב פפא, רב אשי.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, דְּבַר תּוֹרָה אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת חייבים בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כד כב) 'מִשְׁפָּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם', וכמבואר במשנתינו. אבל חכמים תיקנו שבדיני ממונות לא יצטרכו דרישה וחקירה, ובמשנה בשביעית ובברייתא מדובר לאחר תקנת חכמים. וּמַה הַטַּעַם שֶׁאָמְרוּ חכמים שבְּדִינֵי מָמוֹנוֹת לֹא בָּעְיָנַן – אין צריכים דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּנָּעֵל דֶּלֶת בִּפְנֵי לְוִין – שחששו שהלווים לא ימצאו מי שילוה להם, משום שאנשים ימנעו מלהלוות, שמא הלוה יכחיש את ההלואה, וכשההלוה יביא עדים על ההלואה, יכשלו העדים בדרישות ובחקירות, ולא יוכל המלוה לקבל את כספו בחזרה.

מקשה הגמרא: אֶלָּא מֵעַתָּה שהסקנו שבדיני ממונות אין דרישה וחקירה,

אם טָעוּ הדיינים לֹא יְשַׁלְּמוּ למי שגרמו לו הפסד, לפי שיתכן שאם היו יכולים לדרוש ולחקור לא היו טועים, ומדוע דיין שטעה צריך לשלם.

מתרצת הגמרא: אם יפטרו מלשלם כָּל שֶׁכֵּן שֶׁתִּנָּעוֹל דֶּלֶת בִּפְנֵי לְווין, שלא ירצו אנשים להלוות, שיחששו שהדיינים יטעו ויפטרו את הלוה, וגם אם יתברר שטעו לא ישלמו, ולכן אמרו חכמים שישלמו.

הגמרא מביאה תירוץ אחר על הסתירה אם דיני ממונות צריכים דרישה וחקירה: רָבָא אָמַר, בין במשנה כאן ובין במשנה בשביעית ובברייתא, מדובר לאחר שתיקנו שאין דרישה וחקירה בדיני ממונות, אלא שמַתְנִיתִין דְּהָכָא עוסקת בְּדִינֵי קְנָסוֹת, שבהם לא ביטלו את הדרישה והחקירה, מאחר שאין בהם חשש של נעילת דלת בפני לווין, וְאִידָךְ – ואילו במשנה בשביעית ובברייתא, מדובר בְּהוֹדָאוֹת וְהִלְוָואוֹת, שבהם שייך חשש זה.

תירוץ נוסף: רַב פָּפָּא אָמַר, אִידִי וְאִידִי – בזו ובזו, מדובר בְּהוֹדָאָה וְהִלְוָואָה, וְכָאן – במשנתינו מדובר בְּדִין מְרוּמֶּה – שהדיינים רואים בו חשש שקר, כגון שמכירים בתובע שהוא רמאי, או שמבינים בטענתו שהיא רמאות, ובזה צריכים דרישה וחקירה אפילו בהודאות והלוואות, כדי לברר את האמת. ואילו כָּאן – במשנה בשביעית ובברייתא, מדובר בְּדִין שֶׁאֵינוֹ מְרוּמֶּה. וּכְדְרֵישׁ לָקִישׁ, דְּרֵישׁ לָקִישׁ רְמֵי – הקשה סתירה, כְּתִיב (ויקרא יט טו) 'בְּצֶדֶק תִּשְׁפּוֹט עֲמִיתֶךָ', וּכְתִיב עוד (דברים טז ב) 'צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף', ובפסוק זה נכפלה תיבת 'צדק', ויש ללמוד מכך אזהרה לבית הדין לדקדק בדין ביותר ולדרוש ולחקור אותו היטב, ואילו מהפסוק הראשון שלא נכפלה המילה 'צדק' משמע שאין צריך לדקדק כל כך, הָא כֵּיצַד מתיישבים שני הפסוקים יחדיו, אלא כָּאן – בפסוק 'צדק צדק תרדוף' מדובר בְּדִין מְרוּמֶּה, ובזה נאמר שצריכים לחקור ולדרוש היטב, ואילו כָּאן – בפסוק 'בצדק תשפוט עמיתך', מדובר בְּדִין שֶׁאֵין מְרוּמֶּה, שבו אין בית דין צריכים לחקור ולדרוש היטב.

תירוץ נוסף לקושיית ריש לקיש: רַב אַשִׁי אָמַר, את הקושיא על מַתְנִיתִין יש לתרץ בְּדַשְׁנַיִן – כאחד מהתירוצים שנאמרו לעיל, אבל קְרָאֵי – את הסתירה בין שני הפסוקים, אין צריך ליישב כדברי ריש לקיש, אלא שבא הכתוב 'צדק צדק תרדוף' לומר אֶחָד לְדִין וְאֶחָד לְפַשָּׁרָה, שבין כשבאים לדון ובין כשבאים להטיל פשרה לא ירדפו הדיינים צד אחד יותר מרעהו, אלא יעשום בצדק לפי ראות עיניהם, כְּדְתַנְיָא, 'צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף', אֶחָד לְדִין וְאֶחָד לְפַשָּׁרָה, וכאמור. ומביאה הברייתא דוגמא לדבר: כֵּיצַד, שְׁתֵּי סְפִינוֹת שהיו עוֹבְרוֹת בַּנָּהָר, וּפָגְעוּ – נפגשו זֶה בָּזֶה במקום צר, שאם עוֹבְרוֹת שְׁתֵּיהֶן, תדחוק האחת את השניה ושְׁתֵּיהֶן טוֹבְעוֹת, אך אם תעבורנה בָּזֶה אַחַר זֶה, שְׁתֵּיהֶן עוֹבְרוֹת. וְכֵן שְׁנֵי גְּמַלִּים שֶׁהָיוּ עוֹלִים בְּמַעֲלוֹת בֵּית חורון, שהוא מקום צר, והגמל האחד עולה מצד זה והשני עולה מצידו האחר של ההר, וּפָגְעוּ זֶה בָּזֶה בראש ההר, ואין שם מקום לנטות לימין או לשמאל, שהבקעה עמוקה משני הצדדים, וְאִם עָלוּ שְׁנֵיהֶן, שְׁנֵיהֶן נוֹפְלִין לבקעה שבצדדים, אך אם יעלו זֶה אַחַר זֶה, שגמל אחד יחזור לאחוריו עד שימצא מקום שיכול לנטות בו לימין או לשמאל, ויניח לחבירו לעבור, ואחר כך יעבור הוא, שְׁנֵיהֶן עוֹלִין בלי ליפול, הָא כֵּיצַד – מי יעבור תחילה. אם אחת היתה טָעוּנָה בסחורה, והשניה היתה שֶׁאֵינָהּ טְעוּנָה, תֵּידָחֶה שֶׁאֵינָהּ טְעוּנָה מִפְּנֵי הַטְּעוּנָה, והטעונה תעבור תחילה. וכן אם אחת קְרוֹבָה לעיירה שממנה יצאה, והשניה שֶׁאֵינָהּ קְרוֹבָה לעיירה שיצאה ממנה אלא היא באמצע הדרך, תֵּידָחֶה הקְּרוֹבָה מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ קְרוֹבָה. וכן בגמלים. ומקרים אלו הם דוגמא לצדק בדין. וכיצד הוא צדק בפשרה, כגון אם לא היה הבדל בין הספינות, שֶׁהָיוּ שְׁתֵּיהֶן קְרוֹבוֹת בשווה, או שהיו שְׁתֵּיהֶן רְחוֹקוֹת בשווה, ושתיהן היו נושאות משא או ששתיהן היו ריקניות, הַפַּל [ל־עשה] פְּשָׁרָה בֵּינֵיהֶן, וּמַעֲלוֹת שָׁכָר זוֹ לָזוֹ – שאחת מהם תעלה תחילה, והספינה שעלתה תחילה תעלה שכר לספינה שנדחתה, וכן בגמלים. וזו דוגמא לצדק בפשרה.

הגמרא מביאה ברייתא הדורשת את הפסוק: תָּנוּ רַבָּנָן, 'צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף', בא הכתוב לומר הַלֵּךְ אַחַר בֵּית דִּין יָפֶה – שיש ללכת אחר בית דין טוב אפילו למקום רחוק, כגון אַחַר בית דינו של רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְלוּד, או אַחַר בית דינו של רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לַמקום הנקרא 'בְּרוֹר חַיִל'.

אגב שהוזכר המקום הנקרא 'ברור חיל', מביאה הגמרא ברייתא אודות מקום זה: תָּנָא, אם נשמע קוֹל של טחינה בְּרֵיחַיִם בְּמקום הנקרא 'בּוּרְגִי', הרי זה כמכריז 'שְׁבוּעַ הַבֵּן כאן, שְׁבוּעַ הַבֵּן כאן', דהיינו שיש שם ברית מילה, שברית מילה נקראת 'שבוע הבן', שנעשית לאחר שבוע מלידתו, בתחילת היום השמיני, וריחיים הם סימן לברית מילה, ששוחקים בהם סממנים לרפא את המכה של התינוק הנימול. וכן אם נראה אוֹר הַנֵּר ביום או שנראו הרבה נרות בלילה, יותר ממה שרגילים להדליק, בְּמקום הנקרא 'בְּרוֹר חַיִל', הרי זה כמכריז 'מְשָׁתֶּה שָׁם, מְשָׁתֶּה שָׁם', דהיינו משתה של נישואין. ודברים אלו הנהיגו בשעת השמד שגזרו שלא למול ולא להינשא, והיו יראים להוציא קול ולהודיע לבני אדם על הברית ועל הנישואין, וקבעו סימנים אלו. ואף שבטלה הגזירה, לא בטל המנהג.

ברייתא נוספת אודות הפסוק הנ"ל: תָּנוּ רַבָּנָן, 'צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף', בא הכתוב לומר הַלֵּךְ אַחַר הֶחֳכָמִים לַיְשִׁיבָה – לבית הועד שלהם, שבו יש בית דין קבוע, כגון אַחַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְלוּד, אַחַר רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לִבְרוֹר חַיִל, אַחַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לִפְקִיעִין, אַחַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל לְיַבְנֶה, אַחַר רַבִּי עֲקִיבָא לִבְנֵי בְרַק, אַחַר רַבִּי מַתְיָא לִרְומִי, אַחַר רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן תְּרַדְיוֹן לְסִיכְנִי, אַחַר רַבִּי יוֹסֵי לְצִיפּוֹרִי, אַחַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה לִנְצִיבִין, אַחַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לַגְּולָה – פומבדיתא, אַחַר רַבִּי לְבֵית שְׁעָרִים, וכן אַחַר חֲכָמִים – סנהדרין גדולה, לְלִשְׁכַּת הַגָּזִית, ששם מקום מושב הסנהדרין.

שנינו במשנה: דַּיְנֵי מָמוֹנוֹת פּוֹתְחִין כו' ודיני נפשות פותחין לזכות וכו'.

שואלת הגמרא: הֵיכִי אָמְרִינַן – מה יאמרו הדיינים לעדים, לאחר שקיבלו את עדותם ודרשו וחקרו אותה, ומתחילים במשא ומתן, כיצד יפתחו לזכות. משיבה הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה, הָכִי אָמְרִינַן לְהוּ, מִי יֵימַר דְּרָקָאַמְרִיתּוּ – מי אומר שהאמת כפי שאתם אומרים, שמא באתם בעצה של שקר להעליל עליו. וזו פתיחה של הצלה לנידון.

עולא מקשה על ביאורו של רב יהודה: אָמַר לֵיהּ עוּלָּא, וְהָא חָסְמִינַן לְהוּ – הרי אנו חוסמים בכך את פיהם של העדים כשאנו מכחישים אותם, ויחזרו בהם בתוך כדי דיבור.

מקשה הגמרא על קושייתו של עולא: וְלִיחַסְמוּ – שאכן יחסמו ומה אכפת לנו שיחזרו בהם מעדותם, מִי לֹא תַּנְיָא – האם לא שנינו בברייתא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, מַפְרִישִׁין – מעבירים היו בית הדין אֶת הָעֵדִים לִפְנֵי קבלת העדות מִמָּקוֹם לְמָקוֹם ומחדר לחדר, שהיו אומרים להם 'לא נקבל את עדותכם כאן אלא במקום אחר', ומשבאו למקום ההוא שוב מעבירים אותם למקום אחר, כְּדֵי שֶׁתִּיטָּרֵף דַּעְתָּן וְיַחְזְרוּ בָּהֶן, ואם כן כשם שמסיעים אותם כדי שיחזרו בהם, כך נשאל אותם כן כדי שיחזרו בהם.

הגמרא דוחה את הקושיא על עולא: מִי דָּמֵי, הָתָם – שם בדינו של רבי שמעון בן אלעזר, אין בית הדין אלא מסיעים אותם, וּמַיְּלָא קָא מִידְּחוּ – והעדים נדחים מעצמם, אבל הָכָא אם נאמר להם בלשון כזו, נמצא שקָא דָּחֵינַן לְהוּ בְּיָדַיִם – אנו דוחים אותם בידינו, וזה אי אפשר, שהרי נאמר (דברים יט יט) 'וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ', שמוטל על הדיינים לבער את הרע, ואינם יכולים לדחות את העדים הבאים להעיד על מי שעשה רע.

הגמרא מבארת באופן אחר כיצד פותחים לזכות: אֶלָּא אָמַר עוּלָּא, הָכִי אָמְרִינַן לנידון, האם 'יֵשׁ לְךָ עֵדִים לְחַיְּבָם'.

מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רָבָה, וְכִי פּוֹתְחִין בְּזוּטוֹ שֶׁל זֶה באופן שֶׁהִיא חוֹבָתוֹ שֶׁל זֶה, והלא שאלה זו מעוררת חובה לעדים, שגורמת שיעשו עדים וזוממים וידחרו.

דוחה הגמרא את קושייתו של רבה: וּמִי חָזְיָא חוֹבָתוֹ של זה, וְהָתַנְיָן (מכות ה:), 'אֵין עֵדִים זוֹמְמִין נֶהֱרָגִין, אלא אם כן הוזמו עַד לאחר

המשך בעמוד פו

שֶׁנִּגְמַר הַדִּין', ואם כן כאן שעדיין לא נגמר הדין לחובתו של הנידון, אין כאן חובה לעדים, שהרי אף אם יביא עדים שיזימום לא יומתו. אמר רבה, להסביר את קושייתו, **הָכִי אֲמִינָא** – כך אמרתי, הרי אנו מעוררים את הנידון לחפש עדי הזמה, **וְאִילּוּ שָׁתֵיק הַאי עַד דְּמִיגְּמַר דִּינֵיהּ** – אם ישתוק הנידון וימתין עד שיגמר דינו, **וּלְאַחַר שִׁיגְמַר הדין מַיְיתֵי עֵדִים וּמְזִים לֵהּ** – יביא עדים שיזימו את העדים הראשונים, אזי יתחייבו הראשונים מיתה, ונמצא שהפתיחה שפתחנו בזכותו של הנידון **הָוְיָא לֵיהּ חוֹבָתוֹ** שֶׁל זֶה – הרי היא חובה לעדים.

הגמרא מבארת באופנים אחרים כיצד פותחים לזכות: **אֶלָּא אָמַר רַבָּה, אָמְרִינַן לֵיהּ** 'יֶשׁ לְךָ עֵדִים לְהַכְחִישָׁן' [-להכחיש את דבריהם של העדים], כגון שיעידו שהם ראו את אותו שהעידו עליו שנהרג שהוא חי ושלם, ובהכחשה אין העדים הראשונים נהרגים, אלא העדות בטילה, ולכך אין זה נחשב לחובתם של העדים. **רַב כָּהֲנָא אָמַר**, אומרים להם לעדים 'מִדְּבָרֵיכֶם בעדותכם, נראה לעינינו שְׁנִזְדְּכָה פְּלוֹנִי' [שסופו של הנידון לצאת זכאי], ואחר כך נושאים ונותנים בדינו. **אַבָּיֵי וְרָבָא דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ** – שאמרו שניהם, **אָמְרִינַן לֵיהּ** לנידון, 'אִי לֹא קָטַלְתְּ לֹא תְּדַחֲל' – אם לא הרגת, ועדות העדים אינה אמת, אל תפחד. **רַב אַשֵׁי אָמַר**, מכריזים, 'כָּל מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לוֹ – לנידון זְכוּת, יָבוֹא לבית הדין וִילַמֵּד עָלָיו', וזו היא הפתיחה בזכותו. **תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ** [-כמותם] **דְּאַבָּיֵי וְרָבָא, רַבִּי אוֹמֵר**, נאמר בפסוק בפרשת סוטה (במדבר ה יט) 'וְהִשְׁבִּיעַ אֹתָהּ הַכֹּהֵן וְאָמַר אֶל הָאִשָּׁה אִם לֹא שָׁכַב אִישׁ אוֹתָךְ וְאִם לֹא שָׂטִית וְגוֹ' טָמְאָה תַּחַת אִישֵׁךְ הִנָּקִי מִמֵּי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה',